

Tot het laatste uur

Melissa Müller
& Traudl Junge

Tot het laatste uur

Vertaald door Jantsje Post & Louw Dijkstra

SAGA Egmont

Tot het laatste uur

Vertaald door Jantsje Post & Louw Dijkstra

Originele titel *Bis zur letzten Stunde*

Eerste druk april 2025

Copyright © 2025 Melissa Müller & Traudl Junge en SAGA Egmont

NUR 681

ISBN: 9788727232386 (POD paperback)

ISBN: 9788727174044 (e-book)

ISBN: 9788727174037 (audiobook)

Alle rechten voorbehouden. Geen enkel onderdeel van deze publicatie mag worden geherpubliceerd, opgeslagen in een database, verzonden, in geen enkel format en op geen enkele manier, zonder geschreven toestemming van de uitgever, noch mag het op andere wijze dan reeds gepubliceerd en in vergelijkbare conditie in enige vorm gebonden of met omslag aan de koper verstrekt worden.

www.sagaegmont.com

Saga is een dochtermaatschappij van Egmont. Egmont is het grootste mediabedrijf van Denemarken en volledig eigendom van de Egmont Foundation, die jaarlijks met bijna 13,4 miljoen euro kwetsbare kinderen en gezinnen steunt.

Woord van dank

De schrijfsters bedanken hun redactrice Ilka Heinemann en Jochen en Maria Maass. Zonder deze drie mensen zou dit project nooit hebben kunnen ontstaan.

Melissa Müller bedankt André Heller voor zijn wijze raadgevingen, Christian Ude en Ursula Raff voor hun verhelderende herinneringen aan Traudl Junge, en Christian Brandstätter, Barbara Beirach en Rüdiger Salat die de eerste versie lazen en met waardevolle opmerkingen en kritische vragen kwamen.

Traudl Junge bedankt uit de grond van haar hart haar vrienden, die als een familie voor haar zijn. Zij weten zelf wie hier bedoeld wordt.

Woord vooraf

Door Traudl Junge

Dit boek is geen late rechtvaardiging van mezelf en ook geen aanklacht tegen mezelf. Noch heb ik het als levensbiecht bedoeld. Het is meer een verzoeningspoging, niet met mijn omgeving, maar met mezelf. Het is geen vragen om begrip, maar het kan helpen een en ander te begrijpen.

Ik was tweeënhalf jaar secretaresse van Hitler. Afgezien daarvan is mijn leven tot nu toe weinig opzienbarend verlopen. In 1947/1948 heb ik mijn toen nog zeer levendige herinneringen aan mijn leven in de directe nabijheid van Adolf Hitler op papier gezet. Dat was in een tijd dat ‘wij allemaal’ vooruitkeken en onze ervaringen – overigens met verbijsterend veel gemak en succes – bagatelliseerden en verdrongen. Toentertijd ging ik tamelijk onbevangen te werk en wilde de belangrijkste gebeurtenissen en episoden uit die periode vastleggen, voordat details, die later ooit van belang zouden kunnen zijn, verbleekten of volledig in de vergetelheid raakten.

Toen ik mijn manuscript na enkele decennia weer las, schrok ik en schaamde ik me ervoor hoe kritiekloos en met hoe weinig afstand ik destijds had geschreven. Hoe kon ik zo naïef en lichtzinnig zijn geweest? Dit is echter slechts een van de redenen waarom ik er tot nu toe voor terugschrok het manuscript in mijn eigen land aan de openbaarheid prijs te geven. Een andere is, dat mijn lot en mijn bespiegelingen met het oog op de vloed aan literatuur over Adolf Hitler en zijn Duizendjarig Rijk niet belangrijk genoeg leken. Daarbij komt nog dat ik bang was voor sensatiezucht en bijval uit de verkeerde hoek.

Ik heb nooit een geheim gemaakt van mijn verleden, ook al maakte mijn omgeving het mij in de jaren na de oorlog wel heel gemakkelijk om het te verdringen: ik zou te jong en onervaren zijn geweest om mijn baas te doorzien, de man achter wiens burgerlijke façade zich een misdadige machtswellusteling schuilhield. Dat was niet alleen het oordeel van de *Entnazifizierungskommission* die mij als ‘jeugdige meeloopster’ vrijspak. Het was ook de mening van al mijn kennissen met wie ik over mijn ervaringen sprak; en niet alleen diegenen die zelf van medeplichtigheid werden verdacht, maar ook degenen die door het regime waren vervolgd. Ik liet me deze vrijspraak maar al te graag aanpraten. Tenslotte had ik net mijn vijftiende verjaardag gevierd toen het nationaal-socialistische Duitsland ineenstortte, en wilde ik vooral één ding: leven.

Pas in het midden van de jaren zestig begon ik mij geleidelijk aan serieus bezig te houden met mijn verleden en mijn groeiende schuldgevoelens. Dat werd in de loop van de afgelopen vijfendertig jaar een steeds kwellender proces; een afmattende poging om mijzelf en mijn toenmalige drijfveren te begrijpen. Ik heb voor mezelf vastgesteld dat ik in 1942, tweeëntwintig jaar

jong en met een hang naar avontuur, gefascineerd was door Adolf Hitler, dat hij een prettige baas en vaderlijke vriend was, dat ik mij willens en wetens afsloot voor het waarschuwend stemmetje in mijn hoofd – dat ik wel degelijk hoorde – en dat ik van de tijd bij hem, bijna tot het bittere einde toe, genoten heb. Na alle onthullingen over de misdaden van deze man zal ik tot mijn laatste uur met het gevoel van medeplichtigheid leven.

Twee jaar geleden leerde ik de schrijfster Melissa Müller kennen. Zij kwam bij me met het verzoek of ze mij, als ooggetuige, een aantal vragen over Adolf Hitler en zijn artistieke voorkeuren mocht stellen. Het bleef niet bij één gesprek. Er volgden er nog vele, over mijn leven en de invloed die de ontmoeting met Hitler op lange termijn op mij had gehad. Melissa Müller hoort bij de tweede naoorlogse generatie; haar kijk op het leven is bepaald door haar kennis van de misdaden van het Derde Rijk. Ze is echter niet een van die mensen die achteraf alles beter weten. Zo gemakkelijk maakt ze het zichzelf niet. Ze luistert naar wat wij, tijdgenoten, die eens in de ban van de Führer zijn geweest, te vertellen hebben, en doet een poging om de wortels van het gebeurde te onderzoeken. ‘Wij kunnen onze biografie niet achteraf corrigeren, maar moeten ermee leren leven. Maar onszelf kunnen we wel corrigeren.’ Dit citaat van Reiner Kunze uit zijn *Tagebuch eines Jahres* is in mijn leven een belangrijk motto geworden. ‘Alleen moet men niet altijd een openbare schuldbekentenis verwachten,’ staat daar verder. ‘Er bestaat ook stilzwijgende schaamte, die meer zegt dan welke toespraak dan ook – en in sommige gevallen ook eerlijker is.’ Melissa Müller wist mij er ten slotte van te overtuigen dat ik mijn manuscript toch moest publiceren. Als het mij lukt om haar duidelijk te maken hoe gemakkelijk het was om te bezwijken voor

de fascinatie voor Hitler, en hoe moeilijk het is om te leven met de wetenschap voor een massamoordenaar te hebben gewerkt, moet het ook kunnen lukken om het de lezers te doen begrijpen. Dat is in ieder geval mijn hoop.

In het afgelopen jaar heeft Melissa Müller mij in contact gebracht met André Heller, die in mijn ogen niet alleen een buitengewoon interessant kunstenaar is, maar ook een zeer geëngageerd en gewetensvol man. De indringende gesprekken met hem gaven een verdere, oneindig waardevolle impuls om me te gaan bezighouden met het meisje Traudl Humps, met wie ik zo lang op voet van oorlog heb geleefd. Een groot deel van onze gesprekken voerden wij voor de draaiende camera. André Heller en Otthmar Schmiderer hebben uit deze opnamen de documentaire *Im toten Winkel* samengesteld, die tegelijk met de publicatie van dit boek vertoond zal worden.

In het boek dat voor u ligt komt eerst de jonge Junge aan het woord en daarna de oude. De jonge Junge laat zich als het ware postuum door de nog steeds groeiende belangstelling voor zogenaamde inside-informatie over het nazi-regime motiveren tot de publicatie van haar vroege aantekeningen, in de hoop dat ze hiermee kan bijdragen aan het onderzoek naar het nazi-regime. De oude Junge wil weliswaar geen zedenprediker zijn, maar hoopt toch enkele gedachten te kunnen aanreiken die beslist niet zo banaal zijn als ze op het eerste gezicht lijken: mooie façaden zijn altijd bedrieglijk; het is altijd goed om te kijken wat erachter zit. De mens moet luisteren naar de stem van zijn geweten. Er is veel meer moed voor nodig dan je zou denken om fouten toe te

geven en ervan te leren. De mens is op de wereld om al lerend te veranderen.

Traudl Junge

Januari 2002

Melissa Müller

Een kindertijd in Duitsland

München 1947, op de grens van twee tijdperken. De *Hauptstadt der Bewegung* is veranderd in een ruïne. De mensen zijn uitgeput van de honger en de kou, maar staan tegelijk voor een nieuw begin. Erbarmelijke ellende en ongebreidelde levenslust gaan hand in hand. Traudl Junge is zevenentwintig jaar, een vrolijke en levenslustige vrouw. Ze is alleen al vanwege haar leeftijd volgens de papieren van de denazificatiecommissie *entlastet*. Ze werkt als secretaresse, en verandert vaak van baan; men leeft van de ene dag in de andere. Traudl Junge staat bekend als goede werkkraacht, waarbij volgens een getuigschrift uit die tijd ‘met name genoemd moeten worden haar snelle begripsvermogen, goede schrijfstijl en haar ver boven het gemiddelde uitstekende vaardigheid in het machineschrijven en stenograferen.’ ’s Avonds is ze vaste gast van de cabarets en vestzaktheatertjes die als paddestoelen uit de grond schieten. Geld en levensmiddelen zijn schaars, sigaretten ook. Vrienden en burens staan elkaar bij en delen wat ze hebben. Traudl Junge heeft het leven en – hoopt ze – de grote liefde en

het grote geluk nog voor zich. Een concrete voorstelling van de toekomst heeft ze niet, maar ze gelooft erin.

ANDER BEELD

München 1947. De *Hauptstadt der Bewegung* is veranderd in een ruïne. Traudl Junge is zevenentwintig jaar en sinds drie jaar weduwe. Haar laatste werkgever, de ‘plezierigste die ik tot nu toe had’ zoals zijzelf zegt, is dood. Veel van haar naaste collega’s uit de oorlog staan geregistreerd als vermist. Of ze in een Russisch kamp zitten of zelfmoord hebben gepleegd – ze weet het niet. Ze heeft zelf een maandenlange Russische gevangenschap, langdurige difterie en een avontuurlijke vlucht van Berlijn naar München overleefd. Ze is met gemengde gevoelens teruggekeerd, bang dat men haar met de vinger zal nawijzen of negeren. Ze verzwijgt niet dat ze tweeënhalf jaar privé-secretaresse van Hitler is geweest, maar merkt tot haar opluchting dat men zich nauwelijks interesseert voor haar verleden. Zelfs haar moeder vraagt niet verder. Alleen de op sensatie gerichte vraag ‘Vertel eens, is Hitler echt dood?’ hoort ze vaak, maar details schijnen niemand te interesseren, afgezien dan van een enkele poging om zich te rechtvaardigen of een verklaring te vinden. Haar vage zelfverwijten, dat ze een massamoordenaar heeft gediend en daarmee medeschuldig is aan zijn misdaden, praat men haar uit haar hoofd: ‘Je was immers nog zo jong...’ Het vergeten is in 1947 allang begonnen; zelfbescherming voor daders, meelopers én slachtoffers.

Een hoofdrolspeelster, twee scenario’s – en beide kloppen. Het leven van Traudl Junge is in die eerste naoorlogse jaren gespleten. Aan de ene kant de belastende herinneringen aan de onbezorgde

tijd in de kring rond Adolf Hitler en het dramatische einde, die ze met niemand kan delen. Aan de andere kant het leven tussen de puinhopen, met zijn concrete problemen, maar ook het plezier, die ze wél met anderen – vrienden, bekenden, moeder en zuster – kan delen.

Het lukt Traudl Junge al snel, in haar herinnering zelfs al direct na de ineenstorting van het Derde Rijk, om zich ios te maken van de magie van Hitler. Misschien komt dat doordat ze weliswaar de ‘charmante, vaderlijke en vriendelijke kant van zijn persoonlijkheid’, die ze tweeënhalf jaar van dichtbij meemaakte, bewonderde, maar altijd onverschillig bleef tegenover het nationaal-socialistische regime, en zich niet bezighield met de ideologische kant en de barbaarsheden daarvan. Haar verleden is een onverwerkte mix van goede persoonlijke herinneringen en de gruwelijke feiten die ze na de oorlog langzamerhand en fragmentarisch te weten komt, maar pas veel later echt tot zich laat doordringen. Traudl Junge kwam toevallig in Hitlers invloedssfeer terecht, en haar blikveld was – wat nu bijna onbegrijpelijk is, ook voor haarzelf – zeer beperkt. Ze raakte in Hitlers invloedssfeer en voelde zich daardoor geveleid – en alles wat haar niet persoonlijk aanging, bereikte haar niet. Naïviteit? Onwetendheid? Ijdelheid? Gemakzuchtige goedgelovigheid? Meeloperij? Misplaatste gehoorzaamheid? In 1947 stelt ze deze vragen niet. Ze heeft het overleefd en nu begint ze – met de kracht van de jeugd, zegt ze – letterlijk haar verleden ‘weg te leven’. Pas in de jaren zestig zullen deze vragen haar beginnen te kwellen, een kweeling die nog steeds voortduurt.

In 1947 leert Traudl Junge de mecenas van haar toenmalige vriend Heinz Bald kennen, een vermogende ondernemer. Hij is gefascineerd door haar verleden en stimuleert haar om haar

herinneringen aan haar tijd met de Führer op te schrijven. Zijn vroegere vrouw, een Duitse jodin, die sinds de door hem afgedwongen scheiding in Amerika woont, maar nog contact met hem heeft, zal de tekst dan aan een Amerikaanse krant aanbieden. Dit plan bevalt Traudl Junge en ze gaat al snel aan het werk. Terugkijkend zegt ze dat ze ook zelf behoefte had om die voor haar zo belangrijke tijd vast te leggen voordat haar herinneringen vervaagden. Een ander motief waren de wilde geruchten over Hitlers dood, waarmee ze steeds geconfronteerd werd. Als ze opnieuw verhoord zou worden, kon ze dan verwijzen naar haar tekst.

De volgende maanden typt ze ongeveer 170 bladzijden manuscript. Ze doet dat op haar vrije avonden en in de weekeinden, ze beleeft plezier aan het schrijven. Uiteindelijk wordt haar tekst niet gepubliceerd, omdat 'de lezers geen interesse hebben voor dergelijke verhalen' zoals het in 1949 heet. Toch is het werk eraan voor Traudl Junge een soort catharsis. Ze reflecteert misschien wat weinig op haar belevenissen, maar ze verbloemt ook niets en probeert zich ook niet te rechtvaardigen. Ze legt alleen gebeurtenissen, voorvallen en subjectieve indrukken vast, en zet daarna voorlopig een punt achter dit deel van haar verleden. Haar aantekeningen blijven lang onopgemerkt.

Traudl Junge heeft haar houding tegenover Hitler – zo komt het tenminste naar voren uit haar manuscript – in deze naoorlogse jaren nog niet precies bepaald. De tekst zal de hedendaagse lezer dan ook af en toe choqueren. Als ze hem zelf tientallen jaren na het schrijven weer leest, is ze geschokt en beschaamd over de naïviteit en het gebrek aan distantie die er uit grote delen spreken. De tekst is banaal, en de toon soms

onverantwoord brutaal, zegt ze. Ze ziet de historische waarde er niet van in, en de directheid en onverbloemdheid irriteren haar nu. Dat haar schijnbaar onschuldige beschrijvingen van Hitlers kleinburgerlijke leven van alledag in de Wolfsschanze en de Berghof juist de vaak aangehaalde these van Hannah Arendt over de banaliteit van het kwaad onderstrepen, dat ziet ze niet. En dat ze degenen uit de droom kan helpen die, om zichzelf gerust te stellen, Hitler en zijn naaste medewerkers afschilderen als monsters zonder menselijke trekken, is een magere troost. Voor haar zijn het vooral getuigenissen uit een onbewust beleefde periode, een soort afsluiting van een argeloze jeugd in een niet bepaald onschuldige omgeving.

Gertraud Humps, roepnaam Traudl, komt op 16 maart 1920 in München ter wereld. Een maand daarvoor, op 24 februari, maken Adolf Hitler en Anton Drexler, de oprichters van de Deutsche Arbeiterpartei (DAP) op de eerste massabijeenkomst van de NSDAP in het Hofbräuhaus in München hun van vreemdelingenhaat doortrokken partijprogramma bekend. Dat is daarom het vermelden waard, omdat deze bijeenkomst zich richt op 'het noodlijdende volk'.

Inderdaad zijn de sociale omstandigheden van brede lagen van de bevolking miserabel, wat onvrede en politiek protestgedrag oproept. Het aantal werklozen in de stad stijgt alleen al tussen december 1918 en midden februari 1919 van 8000 tot 40.000. Er is gebrek aan woningen, levensmiddelen en brandstof.

De vader van Traudl, Max Humps (1893) is brouwmeester en reserveluitenant. Hij staat bekend als 'charmant leeghoofd' en 'minder geschikt voor de huwelijkse staat'. Moeder Hildegard,